

Krystian Heffner

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Wydział Ekonomii
Katedra Gospodarki Przestrzennej
krystian.heffner@ue.katowice.pl

OBSZARY WIEJSKIE I MAŁE MIASTA: CZY LOKALNE CENTRA SĄ POTRZEBNE WSPÓŁCZESNEJ WSI?

Streszczenie: W artykule podjęto próbę pogłębionej oceny obecnej i potencjalnej pozycji małych miast jako lokalnych ośrodków wzrostu w strefach wiejskich przede wszystkim w kontekście europejskim. Nowy, wielofunkcyjny kształt obszarów wiejskich, nasilające się procesy metropolizacji oraz trendy migracyjne wyznaczają zakres zmian funkcji endo- i egzogenicznych małych miast. Określają także ich związki z gospodarstwami rolnymi i firmami wiejskimi.

Znaczenie małych miast dla rozwoju obszarów wiejskich jest duże, są podstawą kształtowania lokalnych, a nawet regionalnych warunków wzrostu gospodarczego i życia społeczno-kulturalnego. Jednak ich rola jest dosyć powszechnie marginalizowana, a oddziaływanie i synergia niedoceniane. Małe ośrodki miejskie, funkcjonując jako lokalne centra, organizują przestrzeń i funkcjonowanie lokalnych społeczności w swoim otoczeniu wiejskim.

Rola małych miast w układzie wzajemnych relacji i zależności ekonomicznych oraz społecznych z obszarami wiejskimi w ostatnich kilkadziesiąt latach uległa istotnym przewartościowaniom, głównie w zakresie znaczenia ich potencjału ekonomicznego i powiązań gospodarczych. Ocen tego typu dokonywano poprzez analizę cech i funkcjonowania podmiotów, mających wpływ na kształtowanie się powiązań pomiędzy ośrodkami miejskimi a przestrzenią wiejską. W ten sposób określono wielkość, znaczenie i zasięg gospodarczych związków pomiędzy badanymi małymi miastami a otaczającym je zapleczem wiejskim oraz stopień integracji tych ośrodków z wiejskim otoczeniem.

Słowa kluczowe: małe miasta, lokalne centra rozwoju, organizacja obszarów wiejskich, usługi publiczne, lokalny poziom integracji.

Wprowadzenie

Trudno przecenić znaczenie małych miast dla rozwoju obszarów wiejskich i kształtowania lokalnych, a w wielu wypadkach również regionalnych warunków wzrostu gospodarczego i życia społeczno-kulturalnego. Tymczasem ich rola jest dosyć powszechnie marginalizowana, a oddziaływanie niedoceniane. Małe ośrodki miejskie, funkcjonując jako lokalne centra, organizują przestrzeń i oddziałują nie tylko na jakość życia swoich mieszkańców, ale również okolicznej ludności wiejskiej. Współcześnie, pod wpływem uprze-

mysłownia, ewolucji usług, metropolizacji, globalizacji i związanych z nimi procesów, wiele spośród dotychczasowych funkcji małych miast zostało przejętych przez większe centra miejskie oraz nowe struktury gospodarcze (np. zlokalizowane na obrzeżach dużych miast centra usługowe, specjalne strefy ekonomiczne, konkurowanie w skali globalnej itd.). W licznych przypadkach podważyło to podstawy egzystencji małych miast, z wszystkimi negatywnymi skutkami tych oddziaływań zarówno w sferze społecznej (m.in. odpływ ludności, problemy z zatrudnieniem), ekonomicznej (np. słabe zainteresowanie inwestorów, nierówna konkurencja w sferze handlu i usług, samoograniczający się popyt), infrastrukturalnej (brak inwestycji komunalnych, dekapitalizacja majątku trwałego i in.). W artykule podjęto próbę uzasadnienia trwałości podstaw ekonomiczno-przestrzennych dla zorganizowania obszarów wiejskich w Polsce w oparciu o sieć małych miast. Wskazano liczne role, które w kontekście lokalnych obszarów odgrywiają małe miasta.

Rola małych miast w rozwoju obszarów wiejskich, w układzie wzajemnych relacji i zależności ekonomicznych oraz społecznych, w ostatnich kilkudziesięciu latach uległa istotnym przewartościowaniom, głównie w zakresie znaczenia ich potencjału ekonomicznego i powiązań gospodarczych [por. np. Courtney i Errington, 2000, s. 280-301]. Ocen tego typu dokonywano poprzez analizę cech i funkcjonowania podmiotów mających wpływ na kształtowanie się powiązań pomiędzy ośrodkami miejskimi a przestrzenią wiejską (firmy, gospodarstwa domowe rolnicze i nierolnicze, gospodarstwa rolne). W ten sposób określono wielkość, znaczenie i zasięg gospodarczych związków pomiędzy badanymi małymi miastami a otaczającym je zapleczem wiejskim oraz stopień integracji tych ośrodków z obszarami wiejskimi [Hajnal, 1989, s. 257-272; Williams, 1994, s. 73-82; Courtney, Lépicier i Schmitt, 2008, s. 355-374; Heffner i Twardzik, 2013, s. 95-108].

Przeobrażenia okresu transformacji spowodowały, że zmienia się kierunek ilościowych oraz jakościowych przekształceń funkcjonalnych lokalnych ośrodków miejskich w odniesieniu do ich wiejskiego otoczenia. Miasta mogą obecnie z powodzeniem pełnić jednocześnie funkcję zaplecza dla rolnictwa oraz rolę centrum obsługującego ludność wiejską w zakresie miejsc pracy, różnorodnych usług, instytucji z zakresu szkolnictwa, kultury, zdrowia, rozrywki [por. Courtney i in., 2007; Powe 2013]. Zwłaszcza miasta małe w swej działalności produkcyjnej i usługowej nastawiają się w szerszym stopniu na obsługę swego wiejskiego zaplecza, niż wyłącznie na obsługę własnych, niewielkich zbiorowości [por. np. Chądzyńska, 2005/2006, s. 143-155]. Jak na to wskazują liczne opracowania [m.in. Kamińska, 2006, s. 41-53; Miszczak, 2008, s. 208-219; Sołtys, 2013, s. 33-46; Czarnecki, 2013], małe miasta w różnym stopniu przejęły rolę tak rozumianych katalizatorów rozwoju. Przemiany polityczno-ekonomiczne lat 90. ubiegłego wieku spowodowały z jednej strony modernizację przemysłu i rozwój szeroko rozumianych usług w niektórych ośrodkach miejskich, jednak z drugiej – likwidację wielu tradycyjnych zakładów pracy i w konsekwencji stagnację gospodarczo-społeczną w innych. Negatywne zjawiska dotknęły w sposób szczególny miasta o charakterze monofunkcyjnym (przede wszystkim z dominacją funkcji przemysłowej oraz rolniczej), dysponujące zwykle niewielkim potencjałem gospodarczym [Kudęłko i Ziolo, 2006, s. 39-58]. Korzystny wpływ takich miast na otaczające obszary wiejskie, szczególnie w sferze tworzenia sprzyjających warunków pracy i zaspokajania podstawowych potrzeb oraz generowania wyższego poziomu aktywności gospodarczej, jest bardzo ograniczony.

W nowych uwarunkowaniach społeczno-gospodarczych, które pojawiły się po 1990 r., w wielu społecznościach małych ośrodków miejskich podejmuje się próbę prze-definiowania ich roli i miejsca w strukturach przestrzennych regionów, poszukując nowych impulsów rozwojowych i szans na poprawę warunków życia społeczności lokalnej. Kluczowe elementy decydujące o powodzeniu tych działań to m.in. właściwa diagnoza warunków zewnętrznych, umiejętność wykorzystania pojawiających się szans rozwoju, mobilizacja „sił własnych” przez tworzenie jak najkorzystniejszych warunków do lokalnej przedsiębiorczości i tworzenie struktur wspomagających inicjatywy rozwojowe. Celem takich działań powinien być nie tyle rozwój tej kategorii miast w sensie ilościowym, ile raczej podniesienie jakości życia w małych miastach, wzrost ich atrakcyjności oraz poprawa warunków życia i wzrost zamożności ich mieszkańców [Richardson i Powe, 2004; Stafford, 1963].

W efekcie dobór właściwej strategii rozwoju¹, opartej na identyfikacji warunków rozwoju i umiejętnym ich wykorzystaniu oraz mobilizacji społeczności lokalnej, będzie mieć decydujący wpływ na miejsce i rolę poszczególnych małych miast w sieci osadniczej i strukturze gospodarczej kraju. Z drugiej strony, formułowanie polityki wsparcia regionalnego i krajowego tych inicjatyw rozwojowych, które umożliwią optymalne wykorzystanie rozproszonego, ale znaczącego potencjału małych ośrodków miejskich, jest ważnym wyzwaniem dla wszystkich działających w tej sferze podmiotów.

W rezultacie różnokierunkowych przekształceń małe miasta charakteryzują się dużymi dysproporcjami w zakresie funkcjonujących powiązań ekonomiczno-społecznych z lokalnymi obszarami wiejskimi oraz odmiennym poziomem podatności na wzrost społeczno-gospodarczy. Są wśród nich ośrodki silnie zintegrowane lokalnie – zazwyczaj dogodnie położone w przestrzeni regionalnej i lokalnej, atrakcyjne ze względu na warunki ekonomiczne, turystyczne, mieszkaniowe, a przede wszystkim silnie związane gospodarczo z najbliższą strefą, są też ośrodki słabo zintegrowane bądź o niewykorzystanych możliwościach rozwojowych. Tych ostatnich jest zwykle zdecydowanie więcej [zob. Heffner, 2005, s. 11-35; por. de Noronha Vaz, van Leeuwen i Nijkamp, 2013].

Warto dokonać pogłębionej oceny obecnej i potencjalnej pozycji małych miast jako lokalnych ośrodków wzrostu w strefach wiejskich i przede wszystkim w kontekście europejskim. Nowy, wielofunkcyjny kształt obszarów wiejskich, nasilające się procesy metropolizacji oraz trendy migracyjne wyznaczają zakres zmian funkcji endo- i egzogenicznych małych miast, a także ich związków z gospodarstwami rolnymi i firmami wiejskimi. Brak istotnych zmian gospodarczych w małych miastach lub ich powolność, stopniowe przejmowanie ich tradycyjnych funkcji przez ośrodki większe lub przez centra handlowo-usługowe zewnętrznych stref zurbanizowanych metropolii wskazuje na poważne luki w koncepcjach rozwoju obszarów wiejskich oraz na niespójność polityki regionalnej i rolnej w odniesieniu do stref na obszarach wiejskich [por. rozważania na ten temat Johansen i Fuguitt, 1979, s. 24-38; Powe i Hart, 2009, s. 732-747; Miszczak, 2008, s. 208-219; Heffner i Twardzik, 2013, s. 95-108].

Małe miasta – jakkolwiek tylko w skali lokalnej – są ośrodkami świadczenia usług publicznych, zarówno rynkowych, jak i nierynkowych, a w pewnym stopniu również

¹ Wiele samorządów lokalnych (być może zdecydowana większość) tylko formalnie przygotowało dokumenty strategiczne, stąd ich rzeczywista przydatność i wykorzystanie do programowania rozwoju w praktyce są znikome.

gromadzenia wiedzy, tworzenia innowacji oraz koncentracji infrastruktury [zob. m.in. Heffner, 2005, s. 7-8; Heffner i Marszał, 2005/2006, s. 5-6; Heffner i Marszał, 2007, s. 5-7; Heffner, 2009, s. 59-74].

1. Relacja obszary wiejskie – małe miasta

Małe miasta w zdecydowanej większości wpisują się w gospodarkę obszarów wiejskich, ale ich znaczenie ulega szybkim zmianom. Często ich związki ekonomiczne z otoczeniem wiejskim zanikają lub zmniejszają się. Potwierdzają to badania nad wielkością, znaczeniem, trwałością i zasięgiem powiązań gospodarczych między małymi miastami a ich wiejskim otoczeniem. Znajomość skali i zakresu powiązań z układem regionalnym, krajowym lub międzynarodowym umożliwia ocenę uzależnienia się lokalnego rynku małych miast od zewnętrznej gospodarki.

Niewielkie ośrodki miejskie, znajdujące się poza zasięgiem dużych aglomeracji, porządkują zwykle przestrzeń wiejską i są szczególnie predestynowane do pełnienia roli lokalnych centrów rozwoju. Wśród cech, które są punktem wyjścia do ich integracji z wiejskim zapleczem w struktury typu lokalne obszary gospodarcze, zasadnicze znaczenie mają wielofunkcyjność, jakość przestrzeni miejskiej, sprawność ekonomiczna lokalnych struktur, przestrzenna dostępność i otwartość układu miejskiego [Farrington i Farrington, 2005]. Badania porównawcze nad gospodarczą integracją w skali lokalnej wykazały, że tylko w obszarach z wyraźną dominacją gospodarki rolnej występują silniejsze związki lokalne. Zazwyczaj potencjał gospodarczy małych miast jest relatywnie niewielki, co oznacza, że możliwości kreowania lokalnych centrów rozwoju również są małe.

Ośrodki turystyczne i ze stref silnie zurbanizowanych mają zdecydowanie mniej tego typu powiązań. Ich gospodarcze związki z zapleczem wiejskim są w rzeczywistości niewielkie i mają relatywnie małe znaczenie. Wzorce zachowań gospodarczych i na rynku pracy, a co za tym idzie również możliwości integracji w lokalne obszary rozwoju są tu mniejsze.

Zdecydowana dominacja mikrofirm o handlowo-usługowym charakterze, przy bardzo niewielkim udziale przedsiębiorstw produkcyjnych, bardzo upodabnia strukturę funkcjonalną małych miast do siebie, niezależnie od ich położenia w przestrzeni. Ich strefy wiejskie różnicuje przede wszystkim udział dochodów uzyskiwanych poza rolnictwem. W gospodarstwach domowych – i to zarówno nierolniczych, jak i rolniczych, istotne znaczenie mają dwie kwestie – poziom dochodów oraz dominujący typ zakupów (niższego lub wyższego rzędu). Dochody rodzin i przestrzenne wzorce zakupów są silnie skorelowane, ale rozmieszczenie zakupów wyższego i niższego rzędu dokonywanych przez mieszkańców lokalnych obszarów różni się istotnie. Te pierwsze bardzo często są realizowane poza małym miastem, zazwyczaj w znacznej odległości, drugie częściej dokonywane są na lokalnym rynku, jednak przede wszystkim przez mieszkańców wsi.

Przynajmniej niektóre z zależności pomiędzy funkcjonowaniem lokalnej gospodarki a zachowaniami gospodarczymi mieszkańców w strefach powiązań badanych miast nie są w pełni uświadamiane przez polityków lokalnych i działaczy zaangażowanych w ich rozwój gospodarczo-społeczny [Scott, Shorten, Owen i Owen, 2011]. Również rozpoznanie gospodarczych zachowań mieszkańców miast i ich wiejskiego otoczenia jest

bardzo powierzchowne. Okazuje się, że lokalne gospodarcze powiązania firm funkcjonujących w małych miastach są słabe, gdyż zaopatrując lokalny rynek, korzystają głównie z potencjału zewnętrznego. Równocześnie firmy nierolnicze są głównym rynkiem pracy dla mieszkańców miast, mają też duże znaczenie dla ich otoczenia wiejskiego.

Duże firmy funkcjonujące w małych miastach sprzedają lokalnie swoje wyroby i usługi, ale rzadziej dokonują lokalnie zakupów. Zwykle pomniejszają w ten sposób zakres lokalnej integracji w strefach wiejskich powiązanych z małymi miastami. W efekcie dają one także mniej możliwości do powstawania relacji nieekonomicznych ze swoim wiejskim otoczeniem, niż się powszechnie sądzi. Oddziaływanie na firmy nierolnicze w celu zwiększenia zakresu ich lokalnych związków może stać się impulsem do przyspieszenia rozwoju lokalnych obszarów gospodarczych.

Zaskakująco słabe okazują się gospodarcze powiązania gospodarstw rolnych z lokalnymi rynkami małych miast, tak w zakresie zakupów, jak i sprzedaży. Oba te charakterystyczne wzorce zachowań gospodarczych mają bardzo duże znaczenie dla formułowania kierunków lokalnej polityki. Dla małych miast istotny staje się spadek znaczenia bliskości usług dla ich odbiorcy, chociaż część ciągle wymaga obecności odbiorcy, co wymusza ich lokalizację na poziomie lokalnym [por. Powe i Hart, 2008].

W sumie „lokalna gospodarka”, jakkolwiek definiowana, ma powiązania bezpośrednie lub pośrednie, materialne lub niematerialne, z gospodarką w innych układach hierarchicznych, regionalną, krajową i międzynarodową. Obszary wiejskie i związane z nimi małe miasta są w bardzo różnym stopniu zintegrowane lokalnie, co istotnie wpływa na kształtowanie ich możliwości rozwoju. Im większy jest stopień lokalnej integracji małych miast, traktowanych jako ośrodki centralne otaczających obszarów wiejskich, tym większe i bardziej stabilne są możliwości rozwoju lokalnych obszarów rozwoju społeczno-gospodarczego.

Ciągłym zmianom ulega kierunek przekształceń funkcjonalnych lokalnych ośrodków miejskich w relacji do ich wiejskiego otoczenia, zarówno w sensie ilościowym, jak i jakościowym. Miasta, szczególnie mniejsze, w lokalnej przestrzeni pełnią lub mogą z powodzeniem pełnić jednocześnie kilka funkcji:

- zaplecza dla rolnictwa,
- centrów obsługujących ludność wiejską w zakresie miejsc pracy,
- ośrodków różnorodnych usług, zwykle podstawowych, ale stosunkowo często również wyspecjalizowanych,
- lokalizacji instytucji z zakresu szkolnictwa, kultury, zdrowia, pomocy społecznej, rozrywki.

Zwłaszcza małe ośrodki miejskie w zakresie usług i produkcji nastawiają się w szerszym stopniu na zaspokojenie potrzeb swego wiejskiego zaplecza, niż wyłącznie na obsługę własnych, niewielkich społeczności. Analiza lat 90. XX w. i początku XXI w. pod kątem synergii: lokalny ośrodek miejski – obszary wiejskie wskazuje, że małe miasta w coraz większym stopniu mają problemy z przejęciem „obsługi” rozwoju obszarów wiejskich w swoim otoczeniu [Heffner, 2003, s. 227-246]. Wprawdzie nastąpiła modernizacja przemysłu i rozwój szeroko rozumianych, chociaż słabo dokapitalizowanych usług w niektórych ośrodkach miejskich, głównie powiązanych zewnętrznie, to likwidacja wielu zakładów pracy rozmieszczonych poza głównymi ośrodkami miejskimi i w konsekwencji stagnacja społeczno-gospodarcza (długotrwałe bezrobocie, odpływ młodszych zasobów pracy, dekapitalizacja majątku i infrastruktury, negatywne procesy społeczne itd.) dotknęła większość niewielkich centrów lokalnych.

2. Procesy o negatywnych i pozytywnych skutkach rozwojowych w małych miastach

Jak już wspomniano, negatywne zjawiska w sposób szczególny ogarnęły miasta o charakterze monofunkcyjnym, które po transformacji dysponowały zazwyczaj niewielkim potencjałem gospodarczym, a ich lokalny rynek pracy miał charakter ograniczony i praktycznie zamknięty. W efekcie pozytywny wpływ tych miast na otaczające obszary wiejskie w zakresie tworzenia korzystniejszych warunków i generowania wyższego poziomu aktywności gospodarczej **jest bardzo ograniczony**.

W drugiej dekadzie XXI w. małe miasta charakteryzują się zróżnicowanym stopniem powiązań ekonomiczno-społecznych ze swoimi lokalnymi obszarami wiejskimi. Są też w różnym stopniu podatne na wzrost gospodarczy i rozwój społeczny, co ma wiele, często skomplikowanych przyczyn. Należą do nich:

- **ośrodki silnie zintegrowane lokalnie** – zazwyczaj dogodnie położone w przestrzeni regionalnej i lokalnej, atrakcyjne ze względu na warunki ekonomiczne, turystyczne, mieszkaniowe, a przede wszystkim silnie związane gospodarczo z najbliższą strefą wiejską,
- **ośrodki słabo zintegrowane,**
- **małe miasta o niewykorzystanych możliwościach rozwojowych.**

Przynajmniej niektóre z zależności pomiędzy funkcjonowaniem lokalnej gospodarki a zachowaniami gospodarczymi mieszkańców w strefach powiązań badanych miast nie są w pełni uświadamiane przez polityków lokalnych i działaczy zaangażowanych w ich rozwój gospodarczo-społeczny. Również rozpoznanie gospodarczych zachowań mieszkańców miast i ich wiejskiego otoczenia jest bardzo powierzchowne.

Dla lokalnych strategii rozwoju interesujące mogą być odmienne wzorce zachowań gospodarczych firm rolniczych i nierolniczych oraz duże różnice w tym zakresie pomiędzy rolniczymi i nierolniczymi gospodarstwami domowymi. Lokalne gospodarze powiązania firm funkcjonujących w małych miastach są słabe, przede wszystkim w zakresie zakupów. Zaopatrując lokalny rynek, przedsiębiorstwa korzystają głównie z potencjału zewnętrznego. Firmy nierolnicze są głównym rynkiem pracy dla mieszkańców miast, mają też duże znaczenie dla ich otoczenia wiejskiego. Zaskakująco słabe okazują się powiązania gospodarstw rolnych z bliskiego zaplecza małych miast, zarówno w zakresie zakupów, jak i sprzedaży. Znajomość charakterystycznych wzorców zachowań gospodarczych ma bardzo duże znaczenie dla formułowania głównych kierunków lokalnej polityki oraz jej celów strategicznych.

3. Małe miasta – znaczenie powiązań gospodarczych z wiejskim otoczeniem

Ośrodki lokalne różnią się znacznie pod względem siły oddziaływania i przyciągania zewnętrznych zasobów, zakresu i kierunków powiązań gospodarczych. Dla współczesnych relacji miasto – wieś istotny jest przede wszystkim spadek znaczenia bliskości miejsc świadczenia usług dla ich odbiorcy, chociaż część z nich ciągle wymaga obecności odbiorcy, co wymusza ich lokalizację na poziomie lokalnym.

Szczególne znaczenie mają bezpośrednie, wzajemne powiązania małych miast z zapleczem wiejskim o charakterze rolniczym (z dominacją funkcji rolniczej i obsługi rolnictwa), nastawionym na turystykę (o istotnym udziale w gospodarce lokalnej funkcji turystycz-

nej) oraz zurbanizowanym i często również uprzemysłowionym, w zasięgu oddziaływania dużej aglomeracji miejskiej (o dominacji funkcji pozarolniczych i wysokim poziomie urbanizacji wsi).

Tego typu lokalne centra, wyróżnione za pomocą kryterium ludnościowego, nie tworzą jednolitej grupy ani pod względem ludnościowym, ani społeczno-gospodarczym, funkcjonalnym czy morfologicznym. Ośrodki tej wielkości mają głęboko zróżnicowane uwarunkowania i możliwości rozwoju, a część z nich wykorzystuje swoje walory intensywnie, inne wymagają większego lub mniejszego wsparcia [Courtney, Lépicier i Schmitt, 2008, s. 355-374].

Silnie zróżnicowany jest w małych miastach udział funkcji obsługi ludności wiejskiej (z bezpośredniego otoczenia) oraz zakres i siła związków w układach hierarchicznych miast (np. z ośrodkami regionalnymi czy metropolitalnymi). Kryterium podziału zbioru małych miast na grupy typologiczne jest z jednej strony pochodną ich wielkości mierzonej liczbą mieszkańców, z drugiej – rodzajem dominującego kontaktu z otaczającymi gminami wiejskimi różnych typów funkcjonalnych oraz z innymi miastami.

W sumie pod względem funkcjonalnym obszary wiejskie otaczające małe miasta można podzielić, stosując różne kryteria ich grupowania, na te z przewagą funkcji rolniczej, przemysłowej, usługowej lub mieszkaniowej (gdy któraś z funkcji jest dominująca, to otoczenie wiejskie jest monofunkcyjne), gdy nie ma dominującej funkcji, to obszar wiejski jest wielofunkcyjny. Może to być także podział na gminy zurbanizowane i niezurbanizowane, gminy z przewagą gospodarki rolnej lub leśnej oraz z rozwiniętą turystyką i obsługą ruchu turystycznego, a także z funkcją uzdrowiskową.

4. Obszary wiejskie – znaczenie powiązań gospodarczych małych miast

Z punktu widzenia związków między małymi miastami i obszarami wiejskimi to typ gospodarki tych ostatnich odgrywa tu kluczową rolę, co potwierdzają liczne badania [por. m.in. Heffner, 2003, s. 227-246; Heffner, 2005, s. 11-34]. Trzeba mieć oczywiście świadomość pewnej subiektywności oceny potencjału rozwojowego gmin wiejskich w zasięgu oddziaływania małych miast, opartej na tak sformułowanym kryterium. Ponad 1/3 gmin wiejskich (34,6%) w Polsce jest powiązana bezpośrednio z ośrodkami małymi, liczącymi co najwyżej 20 tys. mieszkańców, lub leży w ich strefie oddziaływania, często na ich bezpośrednim zapleczu. Takie zróżnicowanie regionalne nasycenia lokalnymi ośrodkami miejskimi bezpośrednio powiązanymi z wiejskim zapleczem może być ważnym punktem wyjścia do ukierunkowywania regionalnych i subregionalnych strategii rozwoju w stronę procesów gospodarczej koncentracji lub polaryzacji.

Mierząc powiązania gospodarcze miasto – zaplecze wiejskie i analizując rozkład powiązań gospodarczych na poziomie lokalnym można stwierdzić, że kluczowe znaczenie mają trzy różne, ale współzależne elementy transakcji – ich ilość i wartość oraz odległość pomiędzy nimi (kto, skąd i gdzie dokonuje zakupu lub sprzedaży dóbr i usług). Jeśli ilość transakcji może być istotna dla podejmowanych ruchów transportowych, to nie wskazuje na rzeczywiste ich znaczenie dla lokalnej gospodarki. Jest możliwe, że znaczna ilość transakcji może dotyczyć dóbr niskiego rzędu, generując niewielkie dochody dla lokalnego ośrodka. Podejmowanie przez lokalnych mieszkańców, pracowników i użytkowników małego miasta przemieszczeń skutkujących realizacją transakcji składa się na jego potencjał gospodarczy.

Potrzebna jest zatem wiedza o wartości każdej indywidualnej transakcji lub o ich zbiorze, a dla rozpoznania wzorca przestrzennego transakcji w konkretnym układzie lokalnym pokonywany przy każdej transakcji dystans ma znaczenie kluczowe [Comber, Brunson i Phillips, 2012]. Powiązania gospodarcze występujące w układzie osadniczym można zdefiniować jako *sieć transakcji o zróżnicowanej naturze, które generują zarówno dochody wewnątrz lokalnej gospodarki, jak i te, które wychodzą z niej na zewnątrz*. Rozpoznanie ich natury polega na mierzeniu wielkości i rozkładu przestrzennego transakcji o charakterze gospodarczym wewnątrz małych miast i w ich bezpośrednim otoczeniu wiejskim.

5. Powiązania małych miast i lokalne rynki pracy

Oddziaływanie małych miast na rynek pracy obszarów wiejskich ma przede wszystkim pośredni charakter. Małe miasta są składnikiem lokalnej przestrzeni, który ułatwia bądź utrudnia tworzenie i utrzymywanie miejsc pracy w wiejskim zapleczu. W podobny sposób wpływają one na dostęp ludności wiejskiej do miejsc pracy zlokalizowanych poza wsią. Znaczenie ma tu przede wszystkim struktura przestrzenna systemu osiedli wiejskich oraz samych wsi, a także charakter powiązań w lokalnym systemie osadniczym, które określają poziom dostępności składników lokalnych rynków pracy (zarówno celów – miejsc pracy, jak i zasobów pracy – pracowników [por. Dej i Trzepacz, 2008]).

W małych miastach i ich otoczeniu wiejskim zdecydowanie dominują ilościowo mikro-firmy o usługowo-handlowym charakterze, natomiast bardzo niewielki jest udział przedsiębiorstw produkcyjnych, szczególnie większych – często funkcjonuje tylko jedno lub dwa większe przedsiębiorstwa. Stosunkowo często jednym z głównych pracodawców na lokalnym rynku pracy małego miasta jest sektor publiczny (administracja, służba zdrowia, edukacja) i wszelkie zmiany w formach i sposobach jego funkcjonowania w istotny sposób wpływają na funkcjonowanie lokalnego rynku [por. Langford i Higgs, 2010; Błaszczuk, Szolek, Wiland i Zathay, 2008]. Przeważająca liczba firm bardzo małych bardzo upodabnia niewielkie ośrodki miejskie do siebie pod względem wzorców zachowań gospodarczych, charakteru i wielkości dokonywanych transakcji – niezależnie od ich położenia w przestrzeni.

Charakterystyką, która różnicuje strefy wiejskie poszczególnych miast, jest udział dochodów uzyskiwanych poza rolnictwem. W gospodarstwach domowych – i to zarówno nierolniczych, jak i rolniczych, istotne znaczenie mają dwie kwestie – poziom dochodów oraz dominujący typ zakupów (niższego lub wyższego rzędu). Można wyraźnie powiązać poziom dochodów rodzin z przestrzennymi wzorcami zakupów [Scott i Kurtén, 2007; Vaishar i Zapletalová, 2009]. Rozmieszczenie zakupów wyższego i niższego rzędu dokonywanych przez mieszkańców lokalnych obszarów różni się istotnie. Te pierwsze bardzo często są realizowane poza małym miastem, często w znacznej odległości, te drugie dokonywane są na lokalnym rynku przede wszystkim przez mieszkańców wsi [por. Amcoff, Möller i Westholm, 2011; Powe i Shaw, 2004].

Funkcjonujące w małych miastach firmy nierolnicze zatrudniają głównie miejscowych pracowników, natomiast dojeżdżający z otoczenia wiejskiego małych miast w strefach metropolitalnych osiągają wyższe zarobki, co wskazywałoby na postępujący proces urbanizacji wiejskiego zaplecza małych miast. Generalnie funkcjonowanie firm nierolniczych

w małych miastach wskazuje na dużą zwartość ich lokalnych rynków pracy. Rolniczy rynek pracy w otoczeniu małych miast opiera się przeważająco na własnych zasobach, jedynie w małych miastach stref metropolitalnych wysokotowarowe gospodarstwa rolne zatrudniają migrantów, co może mieć pewne znaczenie gospodarcze (transfer dochodów za granicę) dla potencjału gospodarczego lokalnych centrów. Generalnie jednak pracownicy z gospodarstw rolniczych zasilają lokalny rynek pracy, a znaczący udział zatrudnienia poza strefami lokalnymi (ośrodki regionalne, metropolie, zagranica) jest charakterystyczny dla małych miast zlokalizowanych w regionach rolniczych.

Nie ulega wątpliwości, że pomimo licznych różnic małe miasta charakteryzują się wieloma podobieństwami pod względem wzorców zachowań ekonomicznych i przestrzennych. Niewątpliwie najtrudniej ustalić optymalny zakres lokalnych powiązań. Wydaje się, że istotne znaczenie dla rozwoju małych miast mają przede wszystkim inicjatywy gospodarcze w mikroskali. Kluczową rolę odgrywać może pobudzanie lokalnej i indywidualnej przedsiębiorczości.

Badania w przekroju europejskim wykazują, że przynajmniej niektóre z zależności pomiędzy funkcjonowaniem lokalnej gospodarki a zachowaniami gospodarczymi mieszkańców w strefach powiązań małych miast nie są w pełni uświadamiane przez polityków lokalnych i działaczy zaangażowanych w ich rozwój gospodarczo-społeczny [Meyer i Knox, 2010].

Także rozpoznanie wzorców zachowań ekonomicznych mieszkańców małych miast i ich wiejskiego otoczenia jest bardzo powierzchowne. Dla lokalnych strategii rozwoju interesujące mogą być także odmienne wzorce zachowań gospodarczych firm rolniczych i nierolniczych oraz duże różnice w zachowaniach gospodarczych miejskich i wiejskich gospodarstw domowych. Okazało się, że lokalne gospodarcze powiązania firm funkcjonujących w małych miastach są słabe, przede wszystkim w zakresie zakupów. Zaopatrując lokalny rynek, korzystają głównie z potencjału zewnętrznego.

Równocześnie firmy nierolnicze są głównym rynkiem pracy dla mieszkańców miast, mają też duże znaczenie dla ich otoczenia wiejskiego. Zaskakująco słabe okazują się powiązania z małymi miastami pobliskich gospodarstw rolnych, tak w zakresie zakupów, jak i sprzedaży. Znajomość obu tych charakterystycznych wzorców zachowań gospodarczych ma bardzo duże znaczenie dla formułowania kierunków lokalnej polityki.

Jakkolwiek małe miasta różnią się znacznie pod względem siły, zakresu i kierunków powiązań gospodarczych, to istotny dla ich rozwoju jest przede wszystkim wyraźny spadek znaczenia bliskości handlu i usług w podejmowaniu przez lokalnych aktorów decyzji o realizacji i miejscu transakcji. Chociaż część z nich ciągle wymaga bezpośredniego kontaktu z usługobiorcą, co wymusza ich lokalizację na poziomie lokalnym, to jednak swoboda wyboru w tym zakresie szybko rośnie.

Generalnie małe ośrodki miejskie w Polsce charakteryzują się co najmniej inicjalną fazą lokalnej integracji gospodarczej, a część z nich posiada znaczny rozwojowy potencjał. Z jednej strony opiera się on na utrwalonych pozalokalnych i zewnętrznych powiązaniach gospodarczych o stosunkowo niewielkim udziale oraz na silnie zintegrowanych, lokalnych rynkach pracy. Natomiast różne formy oddziaływania na funkcjonujące w strefach lokalnych małych miast przedsiębiorstwa nierolnicze, by zwiększyć zakres ich miejscowych powiązań ekonomicznych, mogą stać się istotnym impulsem do przyspieszenia rozwoju lokalnych obszarów gospodarczych.

Podsumowanie

Zarówno małe miasta, jak i ich otoczenie wiejskie jest zdominowane przez bardzo małe firmy (mikroprzedsiębiorstwa), co w dużym stopniu upodabnia do siebie lokalne centra pod względem struktury gospodarczej oraz ze względu na charakter lokalnych rynków pracy, a także relacji z mieszkańcami pobliskich wsi. Znaczącą charakterystyką, która różnicuje strefy wiejskie małych miast pod względem zachowań ekonomiczno-przestrzennych, jest udział dochodów uzyskiwanych poza rolnictwem. W gospodarstwach domowych – i to zarówno nierolniczych, jak i rolniczych, istotne znaczenie mają dwie kwestie – poziom dochodów oraz dominujący typ zakupów (niższego lub wyższego rzędu). Można wyraźnie powiązać dochody rodzin z przestrzennymi wzorcami zakupów dokonywanych w różnych grupach mieszkańców zarówno miast, jak i otoczenia wiejskiego [Heffner, 2002].

Realizacja zakupów wyższego rzędu dokonywanych przez mieszkańców lokalnych obszarów bardzo często odbywa się poza małym miastem, zwykle w znacznej odległości i zazwyczaj w dużych centrach handlowych zlokalizowanych w zewnętrznych strefach aglomeracji miejskich [Sick Nielsen i Hovgesen, 2008]. Te drugie dokonywane są na lokalnym rynku – przede wszystkim przez mieszkańców wsi. W sumie ośrodki lokalne (małe miasta) zlokalizowane w obszarach rolniczych są silniej zintegrowane lokalnie. Natomiast ośrodki o rozwiniętej funkcji turystycznej, jak i położone w strefach zurbanizowanych okazują się silnie uzależnione gospodarczo od zewnętrznych rynków.

Małe miasta ze stref zewnętrznych aglomeracji miejskich, a także tych położonych w dogodnych komunikacyjnie dalszych obszarach, „odczuwają” efekty funkcjonowania centrów handlowo-usługowych zlokalizowanych na peryferiach dużych miast. Z jednej strony są to korzyści wygodnych, kompleksowych zakupów i możliwość korzystania z nowoczesnych, wielofunkcyjnych obiektów, które podnoszą poziom życia mieszkańców, z drugiej – skutkują niekorzystnymi zmianami na lokalnych rynkach (spadek obrotów w sklepach, likwidacja placówek handlowych oraz usługowych z uwagi na ograniczony popyt, utrata miejsc pracy w sektorze handlu i usług) i degradacją przestrzeni miejskiej, w której występuje coraz więcej obiektów nieużytkowanych, niewykorzystywanych i zdewastowanych [por. Czarniecki, 2012]. W sumie zmniejszająca się oferta usługowo-handlowa i niezachęcająca do wykorzystania forma zagospodarowania przestrzeni małych miast przyspieszają proces utraty funkcji obsługi lokalnej ludności, zarówno miejskiej, jak i przede wszystkim wiejskiej [por. m.in. Powe i Gunn, 2008; van Leeuwen i Rietveld, 2011]. Miasta funkcjonujące w strefach rolniczych są stosunkowo silniej zintegrowane ze swoim otoczeniem wiejskim, szczególnie gdy chodzi o funkcjonujące w nim gospodarstwa rolnicze i gospodarstwa domowe (rolników oraz nierolnicze). Niższy poziom lokalnej integracji firm nierolniczych wynika głównie z ich zewnętrznych powiązań kooperacyjnych i produkcyjnych, gdyż zakupów dokonują one głównie na terenie kraju, często w najbliższym ośrodku regionalnym. Generalnie tylko małe miasta w obszarach z wyraźną dominacją gospodarki rolnej są silniej powiązane lokalnie.

Stosunkowo słabo integrują się z otoczeniem wiejskim małe miasta ze znaczącym udziałem funkcji turystycznej. Ich potrzeby gospodarcze są realizowane głównie poza strefą lokalną, najczęściej w pobliskich ośrodkach ponadlokalnych i regionalnych.

Funkcjonowanie małych miast w wysoko zurbanizowanych obszarach dużych aglomeracji miejskich integruje lokalną gospodarkę w układzie rozszerzonym (np. z uwzględnieniem powiązań z Warszawą i Łodzią, Katowicami i Bielskiem-Białą). Zarówno ośrodki turystyczne, jak i ze stref silnie zurbanizowanych mają zdecydowanie mniej tego typu powiązań. Oznacza to, że ich związki gospodarcze z bezpośrednim zapleczem wiejskim są w rzeczywistości niewielkie i mają małe znaczenie gospodarcze.

Wiele wskazuje na to, że typ miasta – lokalnego ośrodka – odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu wzorców zachowań gospodarczych mieszkańców i użytkowników miasta, szczególnie tych pochodzących z lokalnego zaplecza. Ma także znaczenie w ewolucji relacji na rynku pracy, ale przede wszystkim jest kluczowym czynnikiem podziału małych miast na te funkcjonujące w obszarach o dominacji rolnictwa oraz obsługujące obszary o funkcjach bardziej złożonych, nierolniczych.

Literatura

- Amcoff J., Möller P., Westholm E. (2011), *The (Un)importance of the Closure of Village Shops to Rural Migration Patterns*, „The International Review of Retail, Distribution and Consumer Research”, Vol. 21, No. 2.
- Błaszczyk M., Szółek K., Wiland M., Zathej M. (2009), *Analiza zasadności przeniesienia siedziby władz gminy Święta Katarzyna do miasta Siechnice, wraz ze zmianą nazwy gminy*, Wrocław-Swięta Katarzyna.
- Chądzyńska E. (2005/2006), *Zmiany struktury i perspektywy rozwoju wybranych małych miast dolnośląskich* [w:] K. Heffner, T. Marszał (red.), *Małe miasta – studium przypadków*, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Wydział Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Comber A., Brunson C., Phillips M. (2012), *The Varying Impact of Geographic Distance as a Predictor of Dissatisfaction over Facility Access*, „Applied Spatial Analysis and Policy”, Vol. 5.
- Courtney P., Errington A. (2000), *The Role of Small Towns in the Local Economy and Some Implications for Development Policy*, „Local Economy”, Vol. 15, Iss. 4.
- Courtney P., Lépicier D., Schmitt B. (2008), *Spatial Patterns of Production Linkages in the Context of Europe's Small Towns: How are Rural Firms Linked to the Local Economy?* „Regional Studies”, Vol. 42 (3).
- Courtney P., Mayfield L., Tranter R., Jones P., Errington A. (2007), *Small Towns as 'Sub-Poles' in English Rural Development: Investigating Rural-Urban Linkages Using Sub-Regional Social Accounting Matrices*, „Geoforum”, Vol. 38(6).
- Czarnecki A. (2012), *Znaczenie małych miast w strukturze powiązań ekonomicznych wiejskich przedsiębiorstw regionu zielonych płuc Polski* [w:] *Ewolucja funkcji małych miast w Polsce*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 92.
- Czarnecki A. (2013), *Atrakcyjność rynków pracy małych miast w Polsce (dla ludności miejscowej i dojeżdżających)* [w:] K. Heffner, M. Twardzik (red.), *Nowoczesne instrumenty polityki rozwoju lokalnego – zastosowanie i efekty w małych miastach*, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice 2013.
- Dej M., Trzepacz P. (2008), *Small Towns in Transport Systems of Metropolitan Areas in Poland*, „European Spatial Research and Policy”, Vol. 15, No. 1.

- Farrington J., Farrington C. (2005), *Rural Accessibility, Social Inclusion and Social Justice: Towards Conceptualisation*, „Journal of Transport Geography”, Vol. 13.
- Hajnal B. (1989), *The Role of Small Towns in the Development of an Underdeveloped Region: The Case of Szabolcs-Szatmar County* [w:] P.A. Compton, M. Pecsí (eds.), *Theory and Practice in British and Hungarian Geography*, Hungarian Academy of Science, Budapest.
- Heffner K. (2002), *Rola małych miasteczek w rozwoju terenów wiejskich* [w:] M. Kłodziński, B. Fedyszak-Radziejowska (red.), *Przedsiębiorczość wiejska w Polsce i krajach Unii Europejskiej*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa.
- Heffner K. (2003), *Małe miasta a rozwój obszarów wiejskich* [w:] A. Stasiak (red.), *Problemy zagospodarowania terenów wiejskich w Polsce*, „Biuletyn KPZK PAN”, z. 207, Warszawa.
- Heffner K. (2005), *Małe miasta w rozwoju obszarów wiejskich* [w:] K. Heffner (red.), *Małe miasta a rozwój lokalny i regionalny*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego, Katowice.
- Heffner K. (2009), *Rola małych miast w rozwoju obszarów wiejskich – porównania europejskie* [w:] J. Poczobut (red.), *Specyfika odnowy małych i średnich miast w Polsce*, Stowarzyszenie Forum Rewitalizacji, Kraków.
- Heffner K., Marszał T. (2005/2006), *Wstęp* [w:] K. Heffner, T. Marszał (red.), *Małe miasta – studium przypadków*, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Wydział Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Heffner K., Marszał T. (2007), *Wstęp* [w:] K. Heffner, T. Marszał (red.), *Małe miasta w obszarach metropolitalnych*, „Biuletyn KPZK PAN”, z. 232, Warszawa.
- Heffner K., Twardzik M. (2013), *Spoleczne oddziaływanie nowoczesnych centrów handlowo-usługowych na małe miasta w zewnętrznej strefie aglomeracji górnośląskiej* [w:] K. Heffner, M. Twardzik (red.), *Nowoczesne instrumenty polityki rozwoju lokalnego – zastosowanie i efekty w małych miastach*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 144.
- Johansen H.E., Fuguitt G.V. (1979), *Population Growth and Retail Decline: Conflicting Effects of Urban Accessibility in American Villages*, „Rural Sociology”, Vol. 44.
- Kamińska W. (2006), *Aktywność gospodarcza osób fizycznych w małych miastach Polski* [w:] K. Heffner, T. Marszał (red.), *Uwarunkowania rozwoju małych miast*, „Biuletyn KPZK PAN”, z. 226, Warszawa.
- Kudelko J., Ziolo Z. (2006), *Funkcje małych miast w przestrzeni rolniczej* [w:] E. Rydz (red.), *Rola małych miast w rozwoju obszarów wiejskich*, Komisja Obszarów Wiejskich, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Zespół Badań Obszarów Wiejskich, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. S. Leszczyckiego PAN, Warszawa.
- Langford M., Higgs G. (2010), *Accessibility and Public Service Provision: Evaluating the Impacts of the Post Office Network Change Programme in the UK*, „Transactions, Institute of British Geographers”, Vol. 35(4).
- Leeuwen E.S. van, Rietveld P. (2011), *Spatial Consumer Behaviour in Small and Medium-sized Towns*, „Regional Studies”, Vol. 45, Iss. 8.
- Meyer H., Knox P. (2010), *Small-Town Sustainability: Prospects and the Second Modernity*, „European Planning Studies”, Vol. 18(10).
- Miszczak K. (2008), *Rola sektora pierwotnego ośrodków lokalnych w obszarach metropolitalnych* [w:] K. Heffner, T. Marszał (red.), *Ośrodki lokalne w strefie oddziaływania wielkich miast*, „Biuletyn KPZK PAN”, z. 238, Warszawa.

- Noronha Vaz T. de, van Leeuwen E.S., Nijkamp P. (2013), *Lessons from Successful Small Towns* [w:] T. de Noronha Vaz, E.S. van Leeuwen, P. Nijkamp (eds.), *Towns in the Rural World*, Ashgate, Aldershot.
- Powe N.A. (2013), *Market Towns: Roles, Challenges and Prospects*, Routledge, Abingdon.
- Powe N.A., Gunn S. (2008), *Housing Development in Market Towns: Making a Success of 'Local Service Centres'?* „Town Planning Review”, Vol. 78(6).
- Powe N.A., Hart T. (2008), *Market Towns: Understanding and Maintaining Functionality*, „The Town Planning Review”, Vol. 79, No. 4.
- Powe N.A., Hart T. (2009), *Competing for the Custom of Small Town Residents: Exploring the Challenges and Potential*, „International Journal of Retail and Distribution Management”, Vol. 37(9).
- Powe N.A., Shaw T. (2004), *Exploring the Current and Future Role of Market Towns in Servicing Their Hinterlands: A Case Study of Alnwick in the North East of England*, „Journal of Rural Studies”, Vol. 20, Iss. 4.
- Richardson R., Powe N.A. (2004), *Service Implications of Population Growth in Market Towns in the UK*, „Planning Practice and Research”, Vol. 19, No. 4.
- Scott A.J., Shorten J., Owen R., Owen I. (2011), *What Kind of Countryside do the Public Want: Community Visions from Wales UK?* „GeoJournal”, Vol. 76, No. 4.
- Scott P., Kurtén B. (2007), *Geography and Retailing*, Aldine Transaction, Chicago.
- Sick Nielsen T.A., Hovgesen H.H. (2008), *Exploratory Mapping of Commuter Flows in England and Wales*, „Journal of Transport Geography”, Vol. 16, Iss. 2.
- Sołtys J. (2013), *Małe miasta z funkcją przemysłową w aktywizacji obszarów peryferyjnych północnej Polski* [w:] K. Heffner, M. Twardzik (red.), *Nowoczesne instrumenty polityki rozwoju lokalnego – zastosowanie i efekty w małych miastach*, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice.
- Stafford H.A. (1963), *The Functional Basis of Small Towns*, „Economic Geography”, Vol. 39.
- Vaishar A., Zapletalová J. (2009), *Small Towns as Centers of Rural Micro-regions*, „European Countryside”, Vol. 1(2).
- Williams C.C. (1994), *Rethinking the Role of the Service Sector in Local Economic Revitalisation*, „Local Economy”, Vol. 9, No. 1.

SMALL TOWNS AND RURAL AREAS. DO LOCAL CENTERS ARE NEEDED BY CONTEMPORARY COUNTRYSIDE?

Summary: The paper is an attempt in-depth an assessment of actual and potential position of small towns as a local growth centers in rural areas in EU context. New, multifunctional shape of rural areas, growing metropolisation processes and migration trends assigning range of endo- and exogenous functions change in small towns. They also may perceive their connections to farms (agricultural firms) and households and rural businesses.

The role of small towns in the development of rural areas is meaningful. In European terms they are a base for shaping of local even regional terms for economic growth and social and cultural life of countryside. But their position is widely marginalized, an impact and synergy effects are not comprehensive enough. Small towns functioning as local centres are organizing rural spatial economics and terms of living of countryside societies.

Role of small towns in the system of reversed relations and economic as well as social dependencies to rural areas during last decades was importantly re-interpreted, mostly in the area of their economic potential and economic ties. This type assessments were usually done by the analysis of firms and organizations functioning and characteristics have had impacted the shaping of relationships between small towns and surrounding countryside. This way were identified the entity, importance and range of economic links and level of integration between small towns and rural surroundings.

Keywords: small towns, local development centers, rural areas organization, public services, local integration level.